

До разової спеціалізованої ради ДФ 58.053.034
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2)

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

Амеліної Світлани Миколаївни

на дисертацію Процик Ганни Михайлівни

«Розвиток пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови у закладах вищої освіти України (1991-2018 рр.)», представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань

01Освіта/Педагогіка зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки. Актуальність дослідження Процик Г.М. зумовлена тим, що якість підготовки майбутнього вчителя суттєвою мірою залежить від того, наскільки активну участь кожен студент бере у навчанні. Для якісного процесу викладання іноземної мови як у закладах загальної середньої освіти, так і закладах вищої освіти необхідним є оновлення системи науково-методичного забезпечення вивчення обраної іноземної мови; підготовка вчителів, які мають рівень її володіння, що є достатнім для викладання (рівень В2 і вище), та володіють сучасними методиками викладання іноземних мов. Масова еміграція в умовах війни, необхідність функціонування в полікультурному середовищі підвищують актуальність досліджуваної проблеми. Своєчасність дисертаційного дослідження здобувачки зумовлена також тим, що суспільство ставить перед вищою школою завдання формування системи універсальних знань, умінь і навичок, досвіду самостійної роботи, пізнавальної діяльності, які так необхідні для адаптації у сучасному динамічному і мобільному світі.

Важливо зазначити, що дисертаційна робота **Процик Г.М.** виконана

відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, що є складовою частиною науково-дослідної програми кафедри педагогіки та менеджменту освіти «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх педагогічних та керівних кадрів до інноваційної діяльності в закладах освіти» (номер державної реєстрації 0120U101844).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз змісту дисертації дає підстави вважати, що наукові положення та висновки, сформульовані в ній, є достатньо обґрунтованими та достовірними, що було забезпечене кількома чинниками:

- комплексним використанням методів науково-педагогічного дослідження: теоретичних та емпіричних;
- апробацією результатів дослідження на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях всеукраїнського та європейського рівнів;
- упровадження результатів дослідження в освітній процес Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 390/33-03 від 28.04.2023 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/17-823 від 26.04.2023 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 604 від 09.05.2023 р.), Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (довідка № 199 від 11.05.2023 р.).

Варто відзначити, що дисертація побудована на належній джерельній базі з урахуванням концептуальних положень нормативних документів щодо освіти, філософських положень про взаємозв'язок об'єктивних і суб'єктивних факторів у процесі розвитку особистості, положень особистісно орієнтованої освітньої парадигми, праць науковців з проблеми професійно-педагогічної діяльності та професійної підготовки вчителя. Авторка застосовує системний підхід до аналізу педагогічних проблем, про що свідчить кількість проаналізованих дисертанткою наукових джерел – 207 (із них 31 – іноземною мовою), що створило передумови для системного міждисциплінарного висвітлення теми.

Зміст анотацій, поданих українською та англійською мовами, відповідає змісту дисертації та висвітлює її основні положення.

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться у дисертації. Оцінюючи дисертаційну роботу за параметрами наукової новизни, відзначаємо її цілковиту очевидність, оскільки вперше визначено та теоретично обґрунтовано сукупність історичних та педагогічних умов, які забезпечували ефективність професійно орієнтованого навчання іноземних мов у досліджуваній період; обґрунтовано розвиток теоретичних основ формування пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови в закладах вищої освіти України періоду незалежності; виокремлено етапи та визначено особливості й тенденції розвитку пізнавальної активності студентів; виявлено шляхи модернізації системи підготовки та розвитку пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови; визначено можливості запровадження міжнародних стандартів оцінювання якості навчання у закладах вищої освіти України упродовж досліджуваного періоду; уточнено сутність базових понять дослідження: «активність», «пізнавальна активність», «інновації», «творчість», «самостійність», «самостійна робота», «пізнавальна самостійність», «діяльність», «пізнавальна діяльність», встановлено логічні зв'язки між ними, запропоновано власні визначення деяких термінів.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів. Поза сумнівом є і практичне значення дослідження, яке полягає в удосконаленні освітнього процесу, спрямованого на розвиток пізнавальної активності студентів шляхом використання інтерактивних технологій, створення продуктів творчої діяльності; проблемного бачення; мисленнєвої діяльності; оригінальних, нестандартних ідей. Запропоновано різноманітні методи, способи та шляхи покращення активної творчої діяльності студентів. Узагальнено досвід інших країн щодо ефективних освітніх технологій. Зроблено висновок, що пізнавальну активність можна суттєво підвищити за умови спеціального структурування навчального матеріалу, використання інноваційних форм, методів і засобів, а також розвитку в освітньому процесі творчих можливостей здобувачів вищої освіти та викладача. Наголошено на важливості раціональної

організації розумової праці студента, яку реалізують шляхом використання прийомів активної роботи з матеріалом, умінням здійснювати смислове групування матеріалу, виокремлювати головне, складати план.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Запропоновані в роботі теоретичні та методичні матеріали можуть бути застосовані під час проведення навчальних занять у закладах вищої освіти; для написання курсових, бакалаврських, магістерських робіт здобувачами вищої освіти; створення навчально-методичних посібників; написання публікацій науковцями.

Оцінка структури та змісту дисертації. Заслуговує на позитивну оцінку структура дисертації, яка відображає логіку дослідницького задуму і дає можливість прослідкувати та визначити рівень розв'язання завдань дослідження.

Робота складається з двох анотацій, написаних українською та англійською мовами, списку опублікованих праць за темою дисертації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел із 207 найменувань, 19 додатків, у роботі представлено 8 таблиць і 9 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 254 сторінки, з яких – 196 сторінок основного тексту.

У вступі розкрито актуальність проблеми, ступінь її дослідженості, коректно визначено науковий апарат дослідження.

У **першому розділі** – «Розвиток пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови як педагогічна проблема» – автором розкрито сутність ключових понять дослідження – «активність», «пізнавальна активність», «інновації», «творчість», «самостійність», «самостійна робота» та висвітлено логічні зв'язки між ними. Позитивно оцінюємо позицію автора, що сучасний темп розвитку технологій ставить перед вищою освітою виклик щодо подолання репродуктивного стилю навчання та переходу до нової парадигми, яка забезпечила б пізнавальну активність і самостійність мислення студентів.

Варто відзначити, що для повного і глибинного розгляду кожного поняття автор дисертації, крім наукових праць, використала словники

(підрозділ 1.1.) – Великий тлумачний словник, словник сучасної української мови, Словник української мови (СУМ), філософський енциклопедичний словник, психологічний словник, а також англomовні словники – Оксфордський тлумачний словник для студентів» [Oxford Advanced Learner's Dictionary], Оксфордський словник для студентів [Oxford Learner's Thesaurus], Словник німецької [Duden] та французької [Dictionnaire du Francais LE ROBERT&CLE international] мов.

У межах системного підходу авторкою прослідковано історію становлення підготовки філологів (підрозділ 1.2.), вчителів іноземної мови протягом ХХ ст. Зауважено, що ефективність навчально-пізнавальної діяльності залежить від психологічної підготовки студента, яка передбачає усвідомлення мети навчання, що є вагомим фактором для активності.

Дисертанткою наголошено, що надважливим компонентом професійної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов є комунікативна компетентність (підрозділ 1.3.), вміння взаємодіяти. Відмічено також потребу розуміння майбутнім вчителем іноземної мови поняття «міжкультурні вміння та навички», які передбачають здатність до гармонійного поєднання рідної й іноземної культури, виконувати роль культурного посередника, успішно долати міжкультурні непорозуміння та конфліктні ситуації тощо.

У **другому розділі** – «Тенденція розвитку фахової підготовки вчителів іноземної мови у період 1991-2000 роки» – авторка висвітлила функціонування в Україні братських шкіл, що є важливим явищем в історії народу, адже вони відіграли вагому роль у популяризації освіти, боротьбі українського народу проти національного гніту, у національному відродженні. На схвальну оцінку заслуговує аналіз здобувачкою законодавчо-нормативних документів вищої школи за період 1991-2000 рр.

Авторкою структуровано стратегічні завдання реформування вищої освіти (підрозділ 2.1.) – перехід до гнучкої ступеневої системи підготовки фахівців; формування мережі вищих навчальних закладів, які задовольняли б всі освітні інтереси особи; піднесення вищої освіти України на рівень розвинутих країн світу, інтеграція у міжнародне освітнє товариство.

Ватро відзначити детальний аналіз періодичної преси (підрозділ 2.2.) досліджуваного періоду, в якій розглянуто проблеми загальнопедагогічних аспектів, шляхів розвитку, моніторингу та вдосконалення кваліфікації вчителя, реформування освіти, педагогічної практики, гуманізації навчання, цінностей у навчанні.

Дисертанткою констатовано, що у період 1991–2000 рр. вчителям і викладачам України стали доступні зарубіжні автентичні підручники видавництва Оксфорд юніверсіті прес [Oxford University Press], Кембрідж юніверсіті прес [Cambridge University Press], Брітіш каунсіл прес [British Council Press], Мак гру хіл кампаніс [The McGraw Hill Companies], що позитивно вплинуло на процес навчання іноземних мов (підрозділ 2.3.).

У **третьому розділі** – «Трансформаційні процеси вивчення іноземних мов у педагогічних ЗВО України (2001-2018 рр.)» – авторкою досліджено пізнавальну активність у дидактичних системах початку ХХІ ст.; зміст, форми та методи навчання у вітчизняній педагогіці вищої школи; перспективи розвитку пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови.

Схвально оцінюємо висновок здобувачки про те, що пізнавальна активність успішно розвиватиметься завдяки використанню нестандартних форм організації освітнього процесу, сучасних методів, прийомів, засобів, які здатні його урізноманітнити й інтенсифікувати (підрозділ 3.1.). Акцентовано, що процес формування пізнавальної активності буде ефективним за умови відповідності форм, методів і засобів навчання поставленій меті та завданням навчання. В основі організації продуктивного освітньо-виховного процесу має бути насамперед принцип активності і самостійності.

Суттєвим здобутком Процик Г.М. є виокремлення на основі аналізу низки праць науковців таких засобів, способів та умов активізації пізнавальної діяльності студентів, як: гра як спосіб активізації пізнавальної діяльності; застосування методу проєктів для формування пізнавальної активності; пізнавальні завдання як засіб активізації навчальної діяльності; моделювання як спосіб пізнавальної активності; самостійна робота як засіб підвищення пізнавальної активності; словникова робота як засіб активізації пізнавальної

діяльності; технологія веб-квест як спосіб активізації навчально-пізнавальної діяльності; розвиток пізнавальної активності засобами особистісно-орієнтованого навчання; проектна діяльність як умова активізації (підрозділ 3.2.).

Відмічено, що для підвищення пізнавальної активності важливо використати досвід інших країн щодо розвитку педєутології як науки про закономірності діяльності вчителів і викладачів. Особистісний розвиток викладачів сучасних університетів потребує подальшого системного вивчення (підрозділ 3.3.).

Глибокий і системний аналіз проблеми дослідження дав можливість здобувачці сформулювати достатньо обґрунтовані висновки до розділів та загальні висновки, що відповідають поставленій меті та завданням дослідження.

Матеріали, подані в додатках (модель підготовки майбутнього учителя іноземної мови до професійної діяльності, освіта для стійкої цивілізації, «пізнавальна активність студентів», цитатна характеристика, результати опитування викладачів і студентів закладів вищої освіти Тернополя), сприяють повноті сприймання основного тексту дисертації.

Кваліфікаційна наукова робота відповідає вимогам щодо її оформлення та принципам академічної доброчесності.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях. Заслугує на схвальну оцінку і змістовний доробок Процик Ганни Михайлівни, представлений у її 16-ох наукових працях, з яких 15 – одноосібні; написано одну статтю в співавторстві, що індексується в наукометричних базах даних Scopus; 4 статті представлено в наукових фахових виданнях України; 11 тез – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій різних рівнів. Аналіз цілей та висновків статей засвідчив їх відповідність науковим результатам дисертації.

Зміст, обсяг та кількість опублікованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття

наукового ступеня доктора філософії та надають здобувачу право публічного захисту дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Однак поряд із загальною позитивною оцінкою наукових здобутків дисертантки, вважаємо за доцільне, у контексті наукової дискусії, висловити деякі зауваження і побажання:

1. Оскільки темою дисертації є розвиток пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови, то третє завдання дослідження («Ознайомитись з англійськими дистанційними (онлайн) ресурсами для студентів і учителів з метою оцінки їх ефективності та подальшого застосування у ЗВО України») потребує певного уточнення або ж пояснення того, чому авторка концентрується саме на англійських ресурсах.

2. Для унаочнення наявних дефініцій базових понять дослідження авторка представила їх у таблицях. Зокрема, у таблиці 1.1 представлені дефініції поняття «активність» в українських тлумачних словниках, а у таблиці 1.2 – дефініції цього поняття у працях зарубіжних вчених та в іноземних тлумачних словниках. На нашу думку, варто було б об'єднати ці таблиці, що сприяло б цілісному розумінню подібностей і відмінностей у тлумаченні поняття «активність». Доцільно було б здійснити аналогічне об'єднання таблиць 1.3 і 1.4 (дефініції поняття «творчість»), 1.5 і 1.6 (дефініції поняття «інновація»), 1.7 і 1.8 (дефініції поняття «самостійна робота»).

3. Зважаючи на ретельний аналіз тлумачення таких термінів, як: «активність», «пізнавальна активність», «інновації», «творчість», «самостійність», «самостійна робота», вважаємо, що було б доречно надати їх уточнені авторкою визначення у висновках (як до Розділу 1, так і до загальних висновків).

4. Не зовсім логічним є, на наш погляд, розміщення у додатках моделі підготовки майбутнього учителя іноземної мови до професійної діяльності (Додаток А), яка є важливою для розуміння важливості системного підходу до підготовки вчителів іноземної мови, на якому наголошує авторка. Тому більш доцільним було б представлення цієї моделі безпосередньо у тексті дисертації.

Проте зазначені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку результатів представленої дисертаційної роботи й засвідчують її перспективність.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів». Підсумовуючи вище сказане, констатуємо, що дисертація «Розвиток пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови у закладах вищої освіти України (1991-2018 рр.)» є самостійним і завершеним дослідженням, яке за рівнем наукової новизни і практичного значення відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор, Процик Ганна Михайлівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземної філології і
перекладу Національного університету
біоресурсів і природокористування України

Світлана АМЕЛІНА

